

До 200-ліття Михайла Вербицького

On the Occasion of the 200th Anniversary of Birthday of Mikhailo Verbytsky

УДК 7.071.1(477)Вер

МИХАЙЛО ВЕРБИЦЬКИЙ – АВТОР НАЦІОНАЛЬНОГО ГІМНУ УКРАЇНИ «ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНИ І СЛАВА, І ВОЛЯ»

Оксана Шевчук

У статті відтворено історично обґрунтовану панораму побутування гімну «Ще не вмерла України і слава, і воля» від часу його виникнення і до масового поширення й утвердження як національного символу української держави.

Ключові слова: Михайло Вербицький, Павло Чубинський, Галичина, Наддніпрянщина, гімн, музичні редакції, літературно-поетичні варіанти.

В статье отражается исторически обусловленная панорама бытования гимна «Ще не вмерла України і слава, і воля» от начала его возникновения и до массового распространения и утверждения в качестве национального символа украинского государства.

Ключевые слова: Михаил Вербицкий, Павел Чубинский, Галичина, Поднепровье, гимн, музыкальные редакции, литературно-поэтические варианты.

Historically substantiated panorama of the existence of the anthem *Shche ne Vmerla Ukrainy* from the time of its origin to mass dissemination and strengthening as the national symbol of Ukrainian state is recreated in the article.

Keywords: Mykhailo Verbytskyi, Pavlo Chubynskyi, Halychyna, Naddnyprianshchyna (Over Dnipro Lands), anthem, musical versions, literary-poetic variants.

4 березня 2015 року музична громадськість України та закордону відзначили 200-ліття від дня народження Михайла Вербицького – видатного українського композитора XIX ст. За словами С. Людкевича, М. Вербицький – «перший і найбільший композитор Галицької України», «батько нашої музики», який «залишив нам багату музичну спадщину» [4, с. 219]. Композитор увійшов в історію української музики як творець численних хорових світських і церковних, камерно-вокальних, інструментальних та сценічних творів. Він є автором перших в українській музиці симфоній (увертюр). М. Вербицькому належить одне з найперших композиторських прочитань «Заповіту» Т. Шевченка засобами хорового письма. Його духовна спадщина (літургії, церковні піснеспіви) залишаються невід’ємною частиною богослужбової практики і окрасою музично-хорової культури України¹.

М. Вербицький – репрезентант передусім музики Галичини XIX ст. і, зокрема, її найзахіднішої гілки, що розвинулася та розквітла в одному з культурних центрів краю – Перемишлі. Саме тут, у першій третині XIX ст., розгорнулося інтенсивне суспільно-культурне життя, головними провідниками якого стали греко-католицькі священики. На долю цієї інтелігентської верстви випав увесь багаж творення суспільно-політичного та культурно-освітнього життя в Галичині. Помітний слід у розбудові музичної культури Перемишля залишив видатний церковний і культурний діяч єпископ Іван Снігурський (1784–1840) – двоюрідний брат матері М. Вербицького, який після смерті його батьків опікувався Михайлом та братом. За ініціативи і сприяння єпископа І. Снігурського в Перемишлі 1818 року заснували Дяковчительський інститут, а при ньому, 1928 року, – кафедральний хор, музичну

ДО 200-ЛІТТЯ МИХАЙЛА ВЕРБИЦЬКОГО

Павло Чубинський
(1839–1884)

школу для підготовки майбутніх хористів і диригентів. Він також подбав про педагогічний склад установи, запросивши до неї професійних чеських музикантів – Алоїза Нанке і Франца Лоренца. Завдяки цим музикантам М. Вербицький, як на той час, здобув високий професійний вишкіл. Водночас важливим культурно-освітнім осередком у Перемишлі стала греко-католицька духовна семінарія, де навчалося багато відомих культурних діячів Галичини, а саме: М. Шашкевич, М. Устиянович, А. Могильницький, І. Лаврівський, П. Любич та інші. У навчальному закладі М. Вербицький не лише здобував ази богослов'я, – щоправда, не завжди ревно й послідовно, позаяк енергійний і обдарований юнак подекуди не дотримувався режиму семінарії, – а й захопився й поринув у музичну стихію. Тим-то, з одного боку, його перші музичні симпатії реалізувалися в хорових творах духовного змісту, а з другого, – опанував гітару, що допомогло йому пізнати інший світ художньо-естетичних переживань.

Ця лінія творчих поривань М. Вербицького викликала до життя численні хорові композиції, написані в стилі чоловічих кuartетів, на зразок так званих німецьких патріотичних пісень – застольних (*Liedertafel*). Так були створені хори на слова І. Гушалевича, В. Шашкевича, Ю. Федьковича, В. Стебельського. Поряд з вокально-хоровими творами М. Вербицького, що відповідали потребам міського побутового музикування, у його творчості розвивався потужний пласт музично-театральної музики, викликаній першими аматорськими виставами в Перемишлі, започаткованими діяльністю Народного театру Товариства «Руська бесіда» у Львові (1864). Ця спадщина композитора представлена оперетами, водевілями, з-поміж яких – «Жовнір-чарівник» (за І. Котляревським), «Гриць-Мазниця» (за Ж.-Б. Мольєром), «Верховинці» (за Ю. Коженювським) та інші, а також мелодрамою «Підгіряни» (на текст І. Гушалевича). Театрально-сценічні жанри стимулювали у творчості М. Вербицького появу й оркестрових творів – так званих симфоній, які вважають першими симфонічними творами в українській музиці.

З-поміж створеного композитором, особливе місце посідає пісня-гімн «Ще не вмерла України і слава, і воля» на слова П. Чубинського. Історія її створення, поширення, суспільного функціонування, заборони та утвердження як державного символу мала і продовжує мати своїх дослідників. До них належить когорта музикознавців, культурологів, літературознавців, громадсько-культурних діячів України та діаспори останньої третини ХІХ ст., першої третини ХХ ст. та початку ХХІ ст.: А. Вахнянин, О. Барвінський, С. Шах, З. Лисько, В. Витвицький, В. Трембіцький, С. Максим'юк, В. Пилипович, Ф. Погребенник, М. Загайкевич, Л. Корній та О. Зелінський.

Кожен з названих дослідників уніс належну лепту у вивчення історії створення, функціонування та пропагування гімну Чубинського – Вербицького, однак інформація про це в умовах радянської дійсності була під особливою забороною. Тому лише на початку 1990-х років з'явилася можливість підняти й оприлюднити все раніше написане про гімн, проаналізувати ці ма-

ОКСАНА ШЕВЧУК. МИХАЙЛО ВЕРБИЦЬКИЙ – АВТОР НАЦІОНАЛЬНОГО ГІМНУ УКРАЇНИ...

теріали, систематизувати та дати їм нове наповнення й інтерпретацію в контексті сучасних державотворчих процесів.

З огляду на це привертають увагу дві праці: ошатно виданий популярний історичний нарис «Державний Гімн України» доктора мистецтвознавства М. Загайкевич [1] і докладне музикознавче дослідження професора Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка О. Зелінського «До історії Державного Гімну України» [2]. Роботи доповнюють одна одну. Перша розвідка позначена здебільшого констатуючим характером, не занурена в джерелознавчі аспекти досліджуваної теми, а спрямована на розкриття сучасних форм суспільного побутування гімну, на його участь у творенні нових політичних і культурних реалій незалежної України. Друга праця – це зразок дослідження на широкій джерельній основі. Блискуче виконані автором аналітичні розвідки розкривають особливості як музичних варіантів гімну, так і відмінності його чисельних літературно-поетичних редакцій. Покликаючись на багатий рукописний, нотний та опублікований матеріал, О. Зелінський відтворив історично обґрунтовану панораму побутування гімну України – від його виникнення і до масового поширення, утвердження як національного символу держави.

Виникнення пісні-хору «Ще не вмерла Україна» М. Вербицького на слова П. Чубинського на початку 60-х років XIX ст. було не випадкове і пов'язане з другою хвилею зростання національно-патріотичного піднесення, викликаного творчістю Т. Шевченка. Саме в цей час зароджувалася традиція щорічних ушанувань пам'яті поета. В історії української музики датою та місцем проведення першого офіційного відзначення шевченківських урочистостей прийнято вважати 1865 рік і місто Перемишль. Однак варто пам'ятати, що вже за два роки до цього – 1863 року – А. Вахнянин силами перемишльської «Громади» успішно провів перший світський «декламаційний вечорок», присвячений Т. Шевченкові [2, с. 73].

У контексті зростання культу Т. Шевченка в Галичині вірш П. Чубинського «Ще не вмерла Україна и слава и воля!», надрукований (без зазначення авторства) у львів-

Михайло Вербицький
(1815–1870)

ському літературно-політичному віснику «Мета» (1863. – № 4) серед поезій Т. Шевченка, галицькі культурні кола прийняли за Шевченків. Припускаємо, що так уважав і сам композитор, оскільки в цьому, так би мовити, амплу пісню М. Вербицького ще за його життя тричі публічно виконували. Така ситуація проіснувала до 1885 року, відколи твір було надруковано в хоровому збірнику «Кобзар» із зазначенням автора вірша – П. Чубинського [2, с. 36]. Зауважимо, що тексти вірша (надрукований у «Меті» і рукописний гітарний варіант) різняться за правописом, що ставить під сумнів використання композитором тексту саме з вісника. Друкований варіант вірша написаний модернішим, як на той час, правописом М. Куліша, а вірш «Ще не вмерла Україна» (на музику М. Вербицького) витриманий у правописній манері М. Максимовича, з урахуванням мовленнєвих особливостей Галичини [2, с. 12]. Маємо відомості про те, що вірш П. Чубинського потрапив до Львова 1863 року нелегально, завдяки етно-

ДО 200-ЛІТТЯ МИХАЙЛА ВЕРБИЦЬКОГО

графу і фольклористу П. Свенцицькому – учаснику польського повстання, а згодом, через катехита, учителя-словесника Перемишльської гімназії Ю. Желехівського, – безпосередньо до М. Вербицького². Хоча П. Свенцицький знав прізвище автора вірша, проте не ризикував його оприлюднювати, оскільки П. Чубинський уже тоді перебував на засланні. З огляду на це припускаємо, що і М. Вербицький міг знати прізвище автора слів «Ще не вмерла Україна», але керувався необхідною, за таких обставин, обережністю³.

На сьогодні існують різні версії походження поезії П. Чубинського. Припускають, що автор орієнтувався на зразок польського гімну «Ще не вмерла Польща...» (*Jeszcze Polska nie zginęła...*). Відомо також, що, будучи студентом, П. Чубинський активно контактував зі студентами-сербами. Вони збиралися на молодіжні вечірки, «вільнодумували», співали козацьких і слов'янських патріотичних пісень. Існує припущення, що вірш-пісню «Ще не вмерла Україна» було написано на одній з таких вечірок у будинку купця Лазаря, що стояв на вул. Великій Васильківській, де тоді мешкав П. Чубинський, під впливом сербської «Боже, правий» (*Bože pravde*). На початках її співали як на мотив сербської, так і чеської пісні «Де мій дім» (*Kde domov můj*) [1, с. 19].

Завдяки певним джерелам, зокрема науково-публіцистичній розвідці С. Шаха [див.: 2, с. 78], маловідомого в музикознавчих колах, дізнаємося, що М. Вербицький написав обговорювану патріотичну пісню в с. Млини (Перемишльщина) 1863 року, де він обіймав парафію. До того ж, за участю композитора, відбулося прем'єрне виконання твору в Перемишльській духовній семінарії на зібранні Товариства «Громада». Це було сольне авторське виконання під супровід гітари, що й підтверджує реально існуючу так звану гітарну редакцію. До історії збереження редакції, як довідуємося з праці О. Зелінського [2, с. 11], був причетний композитор В. Матюк, «Станіславський Боян» і, зокрема, його голова – Є. Якубович. Емігруючи до США, Є. Якубович, разом з матеріалами власного архіву,

захопив рукопис гітарної редакції пісні-гімну М. Вербицького. У 1928 році, після його смерті, рукопис повернули до Галичини на збереження в НТШ, а з 1939 року він перебуває в рукописному відділі Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. Ця редакція свідчить про те, що М. Вербицький створив патріотичний твір, виходячи з особливостей музичного побуту того українського культурного середовища, у якому жив, працював і творив (семінаристи, учительсько-професорська верства, священики, міщани).

У 1863 році М. Вербицький створив і хорову редакцію пісні для чоловічого квартету, що відповідало традиції чоловічого хорового співу в Галичині та репрезентувало стилістику так званих старогалицьких пісень. Цей стиль хорового письма проіснував у музичній практиці Галичини фактично до середини ХХ ст. [3].

Про подальше поширення пісні дослідники розповідають з певною мірою імовірності. Так, припускають, що пісню публічно виконували 7 липня 1864 року і 1865 року на храмовому святі Івана Хрестителя (Івана Купала) у Перемишлі. Відтак є твердження про її імовірне виконання у виставі театру «Руської бесіди» «Запорожці» 1864 року. Його обстоюють З. Лисько й М. Загайкевич, покликаючись на рецензію з газети «Слово» про те, що у виставі хор козаків виконував «прекрасну пісню» «Ще не згибло Запороже», яка за назвою була суголосна пісні «Ще не вмерла Україна».

Етапною в історії публічного виконання «Ще не вмерла Україна» вважають її появу в «Музикально-декламаторських вечорницях в пам'ять Т. Шевченка» 10 березня 1865 року в Перемишлі. Поряд з декламаціями поезій Т. Шевченка військовий оркестр виконав увертюру В.-А. Моцарта до його опери «Повернення Тита», а також заспівали сольні й хорові композиції І. Лаврівського, М. Вербицького і, зокрема, його «Ще не вмерла Україна». Цей концерт дав зрозуміти громадськості, що твір М. Вербицького вже претендує на ширшу суспільно-культурну увагу та потрактування.

Про це свідчив не менш успішний наступний шевченківський вечір, проведений

ОКСАНА ШЕВЧУК. МИХАЙЛО ВЕРБИЦЬКИЙ – АВТОР НАЦІОНАЛЬНОГО ГІМНУ УКРАЇНИ...

Церква в с. Млини на Перемишльщині, де служив відправи отець М. Вербицький.
[Електронний ресурс]

1866 року у Відні силами студентів-галичан. Демократично-спрямовану різнонаціональну слухацьку аудиторію становили студенти – чехи, поляки, словени, хорвати. За своїм значенням це був перший шевченківський концерт, що відбувся поза межами етнічного побутування українців. Нарешті, третю публічну апробацію пісні-гімну М. Вербицького пов'язують зі святкуванням Нового року в митрополита Спиридона Литвиновича – 13 січня 1867 року у Львові.

Історія музичного твору «Ще не вмерла Україна» охоплює три періоди (за періодизацією О. Зелінського). У перший період (1863–1885) цей музичний твір ототожнювали з патріотичною піснею; у другий (1885–1918) – набув ознак національного гімну; у третій період (1918–1921 рр., 1939 р., з перервами в історії побутування і до нинішнього часу) він перетворився на національний символ держави Україна⁴.

Перший і другий періоди побутування твору «Ще не вмерла Україна» прикметні створенням низки його музично-літературних редакцій, які, зберігаючи початкову авторську основу вірша-пісні, різняться окремими мелодичними зворотами, гармонізацією, динамічними й агогічними відтінками, а також подають різні літературні варіанти вірша П. Чубинського. Про це свідчать давні рукописи і публікації нотних текстів

Гімну. Дослідження О. Зелінського [2] містить чудовий додаток, куди ввійшло п'ять музичних редакцій гімну: № 1 – гітарна редакція (передрук з автографа без дати); № 2 – перша хорова редакція (також передрук з автографа без дати); № 3 – редакція *Andantino gracioso* (передрук зі збірки Омеляна Менцинського 1863 р.); № 4 – редакція *Maestozo* (передрук зі збірки «Кобзар» 1885 р., де вперше зазначено авторів музики і слів); № 5 – редакція О. Нижанківського (передрук рукопису Модеста Менцинського 1892 р.).

В основу гітарної редакції покладено повний оригінальний текст П. Чубинського з такими словами першого куплету:

Ще не вмерла Україна
и слава и воля!
Ще нам братя молодць
усмъхнеть ся доля!
Згинуть наші вороги
Якъ роса на сонци
Запануемъ братя й мы
У своїй сторонць.
Душу тьло мы положимъ
за свою свободу
И покажемъ що мы братя
Козацького роду.
Гей гей, братя миле
Нумо, браться за дъло
Гей, гей пора встати
Пора волю добувати [1, с. 24–25],

ДО 200-ЛІТТЯ МИХАЙЛА ВЕРБИЦЬКОГО

а також решту, чотири, куплетів вірша П. Чубинського.

Твір витримано у складній 2-частинній формі повторної будови, де заспів і приспів мають просту 2-частинну форму (а+б – заспів, с+б1 – приспів) із чітким поділом на чотири восьмитактові періоди. Пісню попереджує ремарка *Cantabile*, яка визначає характер її сольного виконання в супроводі гітари. Ладоінтонаційну тканину мелодії становить паралельно-перемінний лад (соль-мажор – мі-мінор гармонічний), де тон «сі», яким починаються чотири фрази заспіву, сприймається то як терція соль-мажору, то як квінта мі-мінору. Наявність паралельно-перемінного ладу не випадкова, позаяк з ним пов'язаний великий пласт пісенних новотворів фольклорного і літературного походження – пісень-романсів, романсів, маршів та інших пісенних різновидів. Щодо цього, музична мова твору «Ще не вмерла Україна» є відображенням стилістики і галицьких, і наддніпрянських пісенних типів. Елементи розспіву окремих слів тексту викликають асоціації то з хоровою лексикою церковних композицій М. Вербицького, то з вокалізацією українських народних пісень-романсів або пісень авторського походження. Приспів зі словами «Душу тьло мы положимъ» виносить на вершину мелодії квінтовий тон соль-мажору – вираз кульмінації пісні, перебираючи на себе її головне ідейно-смісловне навантаження, переводить початковий кантиленний наспів у маршовий клич. Метроритмічну основу вірша П. Чубинського становить 13-складовий розмір (7+6) заспіву та 14-складовий (8+6) приспіву. У першій гітарній редакції композитор повністю скористався текстом вірша П. Чубинського як і другою строфою приспіву на слова «Гей гей, братя миле / Нумо, браться за дьло».

У цій, а також у другій хоровій редакції збігається підтекстівка мелодії, початок якої характеризується незвичним, порівняно з нині усталеним варіантом Гімну, акцентом на сильній долі складу «край»:

Однаковою є також мелодична вокалізація вірша, зокрема розспіви окремих складів, а також види каденційних закінчень (плавні низхідні ходи – від III до I щабля та від квінти – через VII гармонічний щабель до тоніки). Лише в одному випадку в хоровому варіанті композитор змінив розспів на слові «воля»:

Обидві авторські рукописні редакції зберігаються у відділі мистецтв Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника. Зокрема, оригінал хорової редакції ще за життя М. Вербицького ввійшов до збірки його хорових творів на слова І. Гушалевича, написаних для чоловічого квартету. Саме із цієї редакції, при виконанні твору, почали використовувати лише перший куплет вірша П. Чубинського. Натомість музичні особливості редакції викликані передусім хоровою специфікою фактури твору і назагал не вплинули на модифікацію виражальних засобів, зокрема на гармонічну мову гімну.

Після появи хорового варіанта пісня М. Вербицького швидко поширилася в списках і впродовж побутування зазнала певних змін. Про це свідчить її третя редакція, зафіксована в рукопису О. Менцинського (батька знаменитого українського тенора М. Менцинського), на той час учня львівської семінарії. Вона містить підтекстівку, що усталилася й утвердилася в широкій музично-побутовій практиці та на офіційному рівні в незалежній Україні. Тут замість трискладових слів «Україна», «вороги», «братя молодці» запропоновано чотирискладові «Україна», «вороженьки», «браття молодії», з огляду на що вірш набув коломийкової форми (8+6). Особливо важливим вважаємо скорочення обсягу першого куплета вірша через відсічення 2-ї строфи приспіву «Гей гей, братя миле». Унаслідок цих змін сталося винесення на сильну долю першого складу слова «Україна», відповідно вирівнялися за ритмікою і наступні слова вірша:

ОКСАНА ШЕВЧУК. МИХАЙЛО ВЕРБИЦЬКИЙ – АВТОР НАЦІОНАЛЬНОГО ГІМНУ УКРАЇНИ...

Завдяки цьому приспів набув належної стрункості й концентрованості музичного й смислового виразу. У третій редакції пісня М. Вербицького позбулася рис камерного кантиленного звучання і набула ознак активного та цілеспрямованого характеру.

У четвертій редакції зберігається 14-складовий коломийковий розмір вірша, натомість уперше з'явилося слово «Україна» в родовому відмінку. При цьому автори редакції повернулися до підтекстівки початкової мелодичної фрази, як у гітарній та першій хоровій редакціях, але з урахуванням 14-складової структури вірша:

З музичного боку хорова партитура насичена багатою гамою динаміко-агогічних відтінків (*f*, *mf*, *ff*, *crescendo*, *diminuendo* та ін.), що свідчить про зорієнтованість на концертний спосіб виконання твору і трактування його як гімну.

У п'ятій редакції хорова партитура побудована так, щоб своєю фактурою звучання, гармонічною мовою, темповою трансформацією (репризу приспіву подано в прискореному темпі (*Alla breve*)) та яскравою динамікою виконання створити енергійний життєствердний образ українського гімну⁵. Зауважимо, що роком раніше, 1891, О. Нижанківський створив хорову в'язанку «Слов'янські гімни», куди ввійшло вісім гімнів: хорватський, чеський, словацький, польський, болгарський, словенський, великоруський («Вниз по матушке по Волге») та русько-український для чоловічого хору.

Автор цього видання вперше назвав «Ще не вмерла Україна» «гімном русько-українським» [1, с. 29]. Варто наголосити на тому, що до кінця XIX ст. в хоровій практиці гімни інтерпретували лише засобами чоловічого хору. Однак на початку XX ст. спостерігалися вже певні якісні зміни, що засвідчують розширення комунікаційних аспектів гімну, його суспільну адаптацію в Галичині й на Наддніпрянщині, як і мистецького інтересу українських композиторів до цього жанру. Так, 1900 року постала фортепіанна транскрипція гімну Я. Вінцковського (Ярославенка). У 1902 році вийшла збірка обробок народних пісень Ф. Колесси «Наша дума. Українсько-руські народні пісні» (Львів, 1902), де представлено авторський варіант гімну М. Вербицького. У 1904 році Д. Січинський інструментував гімн для фортепіано, а також для дитячого триголосого співу в супроводі фортепіано і видав у «Збірнику народних та патріотичних пісень на голоси дитячі в супроводі фортепіано» (Видавництво музичне «Станіславівського Бояна». – 1904. – Вип. 20). Цікавий та оригінальний приклад опрацювання гімну М. Вербицького для мішаного хору належить і В. Барвінському.

Наддніпрянщина також долучилася до інтерпретації вірша П. Чубинського. Щодо моделі гімну Вербицького – Чубинського і його місця в музично-побутовій та суспільній практиці на Наддніпрянщині, то його масове виконання розпочалося в роки Першої світової війни, великою мірою завдяки січовим стрільцям. Події розгорталися так, що невдовзі, уже 22 січня 1918 року, було проголошено самостійну соборну Українську державу, й уряд УНР офіційно затвердив гімн Вербицького – Чубинського «Ще не вмерла Україна» Державним Гімном. У вирі тодішніх політичних подій його виконували при прийнятті Третього і Четвертого Універсалів. Репрезентативно прозвучав Гімн і 14 листопада 1918 року на відкритті Української академії наук. Відомо, що Р. Глієру офіційно замовили оркестрування гімну М. Вербицького.

До цього ж часу належать нові музичні версії гімну М. Вербицького. Так, 1917 року К. Стеценко створив і опублікував власний оригінальний 4-голосий чоловічий хор на

ДО 200-ЛІТТЯ МИХАЙЛА ВЕРБИЦЬКОГО

Обкладинка партитури Державного Гімну України для духового оркестру (Київ : Музична Україна, 1993 р.)

Обкладинка видання Державного Гімну України для мішаного хору в супроводі фортепіано (Київ, 2003 р.)

слова П. Чубинського, а 1918 року – хорівий варіант саме гімну Вербицького – Чубинського в розкладці для шкільних хорів і надрукував у збірнику «Шкільний співаник» (Київ ; Ляйпціг', 1918). Того ж року нову хорову версію гімну підготував О. Кошиць. У контексті вищеозвученого згадаймо унікальне для того часу видання «Пісні України» [5]. Назвемо лише деякі, з розміщених у ньому, пісень: «Ще не вмерла Україна», «Заповіт», «Про Морозенка», «Про Дорошенка», «Про руйнування Січі», «Ой пише Москаль», «Уже літ за двісті», «Ой у лузі червона калина», «Журавлі». Подиву гідне видання! Адже йдеться про 1920 рік.

Після поразки національних змагань гімн «Ще не вмерла Україна» й надалі виконував свої основні функції аж до 1939 року. З початком Другої світової війни його було проголошено Державним у новоутвореній Карпатській Україні, а також під час Акту відновлення Української державності у Львові 30 червня 1941 року. Він перетворився на бойову пісню бійців УПА, став маркером патріотизму, незламності духу та відданості своїй державі.

Репресії, що приніс із собою тоталітарний комуністичний режим, різко зупинили природний шлях розвитку суспільно-політичного та національно-культурного життя в Україні. Гімн, створений М. Вербицьким і П. Чубинським, заборонили. Будь-які спроби нагадати про український гімн ідентифікувалися з українським буржуазним націоналізмом і навіть фашизмом.

70 років тривала анафема на гімн, і лише 1991 року її було знято. Але до свого повноправного життя, на яке мав би заслуговувати і претендувати як один з невід'ємних атрибутів національної символіки держави, він рухався досить повільно, не викликаючи і не маючи масової підтримки українського суспільства, хоча формально, на різних рівнях державного, громадського й культурного життя, виконував церемоніальну та репрезентативну функції в Україні та світі. Водночас згадаймо кілька знакових презентацій Гімну ще до проголошення незалежності України. Так, 1989 року гімн уперше за часи перебудови прозвучав у виконанні хору «Гомін» під керівництвом Л. Яценка на відновленій могилі П. Чубин-

ського в Борисполі. Того ж року, 9 вересня, у цьому ж виконанні його слухали і підтримали учасники першого з'їзду Народного Руху України «За перебудову» в актовому залі Національного технічного університету України (Київський політехнічний інститут).

Незабутньою подією мистецько-культурного життя в Україні 1990 року був виступ Кубанського народного хору під керуванням В. Захарченка в Національному палаці мистецтв «Україна». Тоді до програми включили один з кубанських варіантів гімну, а 9 березня 1990 року його повторили біля пам'ятника Т. Шевченкові. Помітною є схожість певних контурів мелодії, окремих ритмічних зворотів цього варіанта з гімном М. Вербицького, однак вони знову і знову підтверджують оригінальність та своєрідність кубанського народного багатоголосся, як і вірність неповторній, але впізнаваній співочій манері цього хорового колективу.

Проголошення незалежності України відкрило новий етап в історії функціонування гімну «Ще не вмерла Україна». Відповідно до Указу Президії Верховної Ради України від 15 січня 1992 року «Про Державний Гімн України» (№ 2042/XII) (Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 17. – С. 217) було затверджено лише музичну (інструментальну) редакцію Гімну, автором якої є М. Вербицький, за підписом голови ВРУ І. Плюща. Тобто Гімн виконували без словесного тексту.

Через 11 років, 6 березня 2003 року, Президент України Л. Кучма підписав Закон України «Про Державний Гімн України» (№ 602/IV) (Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 24. – С. 163), де зазначено: «Державним Гімном є національний гімн на музику М. Вербицького із словами першого куплету та приспіву твору П. Чубинського у такій редакції:

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Остаточну музичну редакцію Гімну України здійснили два наші найвидатніші сучасники – українські композитори М. Скорик і Є. Станкович.

Події на Майдані кінця 2013 – початку 2014 року підтвердили високий статус Державного Гімну України і відкрили нову, довгоочікувану сторінку в історії українського Національного Гімну.

Примітки

¹ У греко-католицькому митрополичому соборі Воскресіння Христового, що на лівому березі Дніпра в Києві, тривалий час експонується виставка матеріалів і документів із львівських архівів, присвячена 200-літтю від дня народження М. Вербицького.

² Перша апробація хорового варіанта пісні в аранжуванні М. Вербицького відбулася в помешканні Ю. Желехівського у виконанні аматорського чоловічого квартету, що зібрав любителів співу – професорів гімназії.

³ Не випадково прізвище П. Чубинського як автора слів «Ще не вмерла Україна» було оприлюднено у Львові лише через рік по його смерті – 1885 року – у збірці «Кобзар».

⁴ Варто було б дослідити місце Гімну під час протестних акцій на Майдані: Помаранчевої революції 2004 року і Революції гідності 2013–2014 років. Останні події на Майдані вивільнили й утвердили патріотичне звучання гімну і вивели його на рівень хіта у виконанні популярних українських співаків та широкого загалу, передусім майданної публіки. Особливо важливо констатувати те, як безпосередньо й успішно поширюється і сприймається Гімн представниками різних верств та вікових категорій сучасного українського суспільства. Так, згадаймо яскраво атракційні флешмоби з виконанням гімну України, улаштовані в різних куточках країни.

Професійна музична громадськість також не залишилася осторонь процесів, у центрі яких опинився Гімн України. Вражаючою виявилася реакція нашого сучасника, українського композитора світового масштабу, В. Сильвестрова на Гімн України в інтерпретації Майдану. У результаті постали 7(!) оригінальних, ні на що не подібних, варіантів – власне сильвестровських прочитань вірша П. Чубинського. Наразі поза межами обговорення залишається також значне число виконань гімну України в країнах колишнього СРСР та в багатьох куточках світу з метою підтримки української Революції гідності. Усе це дозволяє вести мову про безперечно унікальний у світовому масштабі досвід музикування на матеріалі Державного Гімну України.

⁵ Цей варіант виконання гімну демонстрував у своїх концертах М. Менцинський (див.: http://sensor.net.ua/video_news/256979/pervaya_v_istorii_studiyinaya_zapis_sche_ne_vmerla_ukrana_kogda_ne_budet_u_vlasti_vorov_otdam_etu_plastinku).

ДО 200-ЛІТТЯ МИХАЙЛА ВЕРБИЦЬКОГО

Джерела та література

1. Загайкевич М. Державний Гімн України / М. Загайкевич. – Київ, 2006.
2. Зелінський О. До історії Державного Гімну України / О. Зелінський. – Львів, 2008.
3. Лідертафель – пісні для чоловічих квартетів (Млини, 1863–1869 рр.) / вступ, упоряд. В. Пилипович. – Перемишль, 2008.
4. Людкевич С. Михайло Вербицький // Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії. – Київ, 1973. – С. 216–219.
5. «Пісні України» або 18 пісень з нотами на 4 голоси для чоловічого хору з текстами українським, німецьким і чеським. В аранжировці п. Кошиця, діригента Укр. Нац. Капелі. – Київ : Вернигора, 1920.

SUMMARY

March, 4 2015 there was the 200th anniversary of birthday of M. Verbytskyi – one of the pioneers of Ukrainian music of the XIXth century. His name is identified with the creation of music in all genres of chorus secular and church, chamber-vocal, instrumental and stage music in the history of Ukrainian culture. M. Verbytskyi has also got in the history of Ukraine as the author of music of the state anthem *Shche ne Vmerla Ukrainy* by the words of P. Chubynskyi. The symbiosis of creative efforts of two prominent Ukrainians – M. Verbytskyi from Halychyna and P. Chubynskyi from Naddniprianshchyna – is a significant fact that symbolizes historical, spiritual and cultural unity of Halychyna and Great Ukraine. The history of anthem creation, its dissemination, social functioning, prohibition and strengthening as state symbol has been and is still investigated by its own researchers. These are A. Vakhnianyn, O. Barvinskyi, S. Shakh, Z. Lysko, V. Vytvytskyi, V. Trembitskyi, S. Maksymiuk, V. Pylypovych, F. Pohrebennyk, M. Zahaikevych, L. Korniy and O. Zelinskyi. Until the beginning of 1990s the information about the anthem like the attempts of its execution in the USSR has been forbidden. That's why with the beginning of Independence there appeared an opportunity to raise and publish everything written about the anthem earlier. The works of M. Zahaikevych *State Anthem of Ukraine. Popular Historical Essay* (Kyiv, 2006) and O. Zelinskyi *On the Issue of the History of State Anthem of Ukraine* (Lviv, 2008) are especially interesting in this context. Rich accessible source base allows to comprehend nowadays the history of creation of the song *Shche ne Vmerla Ukrainy / Ukraine hasn't Perished Yet*, reveal the evolution of phased grinding of its musical-poetic features on the way of change of patriotic song into the state anthem of Ukraine. The existence of the anthem among the widest strata of Ukrainian society on various historical stages for 150 years, its place in concert and composer practice, wide sphere of its use in public life and at last its unique actualization, inspired with a strong splash of protest actions of the Ukrainians on Maidan at the end of 2013 – the beginning of 2014 and military confrontation in Donbas are the evidences of high civil requirement and patriotic raise of Ukrainian society.

Keywords: Mykhailo Verbytskyi, Pavlo Chubynskyi, Halychyna, Naddniprianshchyna (Over Dniro Lands), anthem, musical versions, literary-poetic variants.